

УДК 343

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-4-347-351

Вікторія СЕНЬКО[©]

викладач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ, ВИЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА УСУНЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ

Здійснено аналіз та узагальнення результатів досліджень стану протидії наркозлочинності в Україні. Проаналізовано причини та умови наркоманії з точки зору соціального явища в сучасному суспільстві. Наводяться статистичні дані про скоєння злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. Запропоновано шляхи удосконалення протидії наркозлочинності.

Ключові слова: наркоманія, наркозлочинність, профілактика наркозлочинності, причини та умови, загроза національній безпеці.

Постановка проблеми. Наркоманія – це загроза сучасному суспільству, яку досить складно вилучити з повсякденного життя. Даний високоприбутковий бізнес згодом призводить до корупції у державі та смерті громадян. У даний час для наркоорганізованих злочинних груп головною метою є пошук нових точок збуту, залучення нових суб'єктів до споживання і створення нових наркотичних речовин.

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що ситуація з незаконним обігом наркотиків в Україні має масштабний характер, внаслідок чого на законодавчому рівні наркоманія визнана явищем, загрозливим національним інтересам і національній безпеці України в соціальній сфері, а її ліквідація є одним із напрямків політики держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню проблеми протидії наркозлочинності приділяли увагу такі науковці, як: О. Бантишев, О. Литвак, О. Литвинов, Е. Расюк, О. Шамара та ін. Також це питання було предметом дослідження у працях здобувачів наукового ступеня доктора та кандидата юридичних наук, зокрема: А. Бабенко «Запобігання органами внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин» (2007 р.), І. Баклан «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми» (2007 р.), В. Бублейник «Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти» (2007 р.), І. Доброзез «Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим)» (2005 р.), А. Музика «Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» (1998 р.), Р. Павленко «Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин» (2004 р.), Ю. Пономаренко «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу» (2004 р.), В. Пшеничний «Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика)» (2005 р.), Л. Раєцька «Кримінологічні засади протидії наркоманії в Україні» (2007 р.), С. Сорока «Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії» (2010 р.), Я. Ступник «Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади» (2011 р.), В. Тимошенко «Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу» (2006 р.) та ін.

Метою даної статті є аналіз нинішнього стану наркозлочинності в Україні, визначення рівня ефективності протидії цьому явищу та подальших напрямів запобігання.

Виклад основного матеріалу. Наша держава є учасницею Єдиної конвенції ООН про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції ООН про психотропні речовини 1971 р. та Кон-

венції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. Відповідно до зобов'язань цих Конвенцій, Україна прийняла відповідне національне законодавство, зокрема Закони України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсорів», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними» тощо. Це свідчить про особливу увагу нашої країни до питання протидії наркозлочинності [1, с. 65].

У державі для моніторингу деяких випадків порушень законодавства у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, як і в минулі роки, використовуються дані, які розміщені на відкритому ресурсі Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ), що зокрема, містять відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення.

23 163 випадки порушення законодавства у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин було зафіксовано в Україні у 2019 році.

За даними ГПУ у звітному році переважали злочини, пов'язані із незаконним виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту. Так, упродовж 2019 року було зареєстровано 17 906 таких правопорушень.

За незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів було обліковано 5257 таких правопорушень.

За вищезазначеними правопорушеннями було повідомлено про підозру 13 160 особам. До того ж, згідно зі звітом судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та щодо осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, протягом 2019 року у судах знаходилося на розгляді 7190 адміністративних справ, віднесених до незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах [2].

Понад 165 тисяч осіб, які постійно споживають наркотики не за медичними показаннями, знаходяться на обліку в МВС України. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щорічно близько 35 тисяч осіб проходять медичне лікування від наркотичної залежності, а до 80 тисяч осіб страждають на розлади психіки та поведінки внаслідок зловживання наркотиками, що становить близько 170 осіб на 100 тисяч населення. За даними соціологічного дослідження, проведеного інститутом Горшеніна у 2011, 87,6 % українців вважали наркоманію серйозною проблемою для країни [3].

Спостерігаються негативні тенденції: «омолодження» споживачів наркотиків і зниження віку «знайомства» з ними, залучення в наркосередовище значної кількості жінок, поширення відповідної субкультури, що в підсумку веде до деградації та знищення найбільш перспективної верстви населення – молоді.

У багатьох наукових джерелах можна знайти тези з незначними варіаціями однієї теми – «Безробіття, зростання бідності та відтоку селянського населення з аграрних районів в містах сприяло розвитку наркобізнесу в більшості сільськогосподарських районів». Правда, це явище – більше наслідок, а не причина.

Поширення наркоманії в Україні супроводжується і зростанням рівня наркозлочинності у світі. Як відзначає А. Волощук, за інформацією ООН, наразі у світі нараховується 200 мільйонів споживачів наркотиків. Щорічний прибуток від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів складає від 55 до 400 мільярдів доларів, що становить не менше 8 % світового валового продукту [23, с. 190]. Вчений також зауважує, що незаконний обіг наркотиків справляє негативний вплив на навколишнє середовище. Так, незаконне виробництво коки спричиняє збезлісення 2,5 млн га тропічних лісів Амазонки. З метою привернути увагу всього суспільства до проблеми незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, щороку 26 червня весь світ відзначає День боротьби з наркоманією [4, с. 190].

Таким чином, поширення наркотиків, розширення кримінальних зв'язків у сфері обігу наркотиків несуть загрозу національній безпеці України. У зв'язку з цим необхідне цілеспрямоване вивчення даної проблеми на основі системного підходу з урахуванням сучасних умов.

У ході дослідження вважаю за необхідне розглянути наркоманію як соціальне явище з двох сторін:

1. Суспільна функція наркотиків (чому з'являється залежність до споживання).

2. Особливості процесу і розвитку сучасного суспільного устрою як джерело породження наркотиків (чому в одних країнах дозволяють споживання наркотиків і легалізують їх, а в інших – введено заборону).

При розгляді суспільної функції наркотиків можна констатувати наявність психологічних причин їх вживання. Наркотики – це спосіб задовольнити свої потреби візуально, тобто на підставі психічних процесів під впливом наркотичних речовин, коли реально це не вдається. З психологічної точки зору, це один зі способів подолання світової невлаштованості, хоча б в уяві, відходу від проблем реального світу у світ вигаданий, створений за власним сценарієм, випробувати відчуття, яким немає заміни в дійсності, нарешті, це форма своєрідного протесту проти існування, яке сприймається, як безглузде.

У цьому випадку не маю наміру виправдати споживання наркотиків, а лише підтверджую той факт, що головна потреба будь-якої людини – це потреба в соціалізації, тобто в знаходженні свого місця в суспільстві, яке дає право на визнання і повагу з боку суспільства.

Розглядаючи другу сторону наркоманії та наркозлочинності необхідно розуміти, що злочинність сама по собі розглядається як складна соціально-динамічна система.

Традиційно виділяють п'ять груп явищ, досліджуваних у ході кримінологічного аналізу. До них відносяться:

- 1) Злочинність. Яка реальна поширеність наркоманії в суспільстві, яка її динаміка, за яких умов відбувається залучення до наркотиків?
- 2) Особистість злочинця.
- 3) Особа, яка є потерпілою від злочину.
- 4) Причини та умови злочинності.
- 5) Окремі аспекти запобігання злочинності як системи державних організаційно-управлінських заходів.

Приклад, який до цього часу є актуальним, незважаючи на його глибоке історичне походження – Колумбія. Початком внутрішнього колумбійського конфлікту вважається 1948 рік, потім він поступово перейшов у серйозне соціальне протистояння з США. Спочатку наркотики не були причиною даного конфлікту. Але все ж таки, в кінці 1980-х років Колумбія стала «кокаїновою республікою». Уряд США був налаштований проти Колумбії, оскільки за їхніми даними всі наркотики мали колумбійське походження, що становило загрозу національній безпеці США. Так, США зажадало, щоб боротьба з наркоторгівлею відбувалася за допомогою боротьби з революціонерами та фермерськими полями на підконтрольних їм територіях. Однак боротьба необхідна була не тільки з наркомафією, а й з корупцією, яка була в урядових та армійських верхах [5].

Вивчаючи питання протидії наркозлочинності, хочу відзначити, що окремі науковці усі злочини, пов'язані з наркотиками, за мотивом і способом вчинення поділяють на дві групи. Перша – це злочини, що вчиняються у сфері обігу наркотиків – злочинного наркобізнесу, під яким слід розуміти дії фізичних і юридичних осіб, які займаються заготівлею сировини, виготовленням, зберіганням, транспортуванням, реалізацією наркотичних засобів, рослин або наркомістких лікарських препаратів, або самих наркотичних речовин у чистому вигляді, пов'язані з їх незаконним обігом. Другу групу становлять злочини, що вчиняються у загальнокримінальний спосіб, – це крадіжка, розбій, грабїж, убивство тощо з метою заволодіння наркотиками для їх вживання, розповсюдження чи заволодіння грошима для їх придбання або вчинення інших злочинних дій під безпосереднім впливом наркотичного або токсичного сп'яніння [6, с. 219–220].

Головною умовою протидії наркозлочинності, наркоманії є наступне:

1. Вивчення оперативної обстановки в регіоні. Для того щоб розв'язати проблему наркоманії на світовому рівні, для початку необхідно налагодити обстановку в регіонах. Вивчення причин, форм і умов дозволять синтезувати цілий комплекс заходів щодо боротьби з наркоманією в регіонах.

2. Забезпечення превентивних заходів – системне виявлення, припинення, профілактика злочинів.

3. Створення комплексної програми профілактики та попередження наркоманії.

Більшість авторів поділяють думку про те, що основним у системі профілактики є робота з причинами та умовами злочинності [6]. Проведення профілактичних заходів передбачає розробку та здійснення не тільки органами влади на території, що обслуговується, але й іншими суб'єктами профілактики, у тому числі за поданнями правоохоронних органів, заходів, спрямованих на підвищення матеріального рівня життя, вдоскона-

лення системи охорони здоров'я, дозвілля та освіти. Такі заходи, з одного боку, покликані забезпечити реалізацію поставлених завдань і по оздоровленню соціально-економічної ситуації, і щодо усунення чинників деформації особистості й міжособистісних відносин, і сприяти зміцненню сім'ї, створення умов для формування повноцінної правоохоронної системи. З іншого боку, тільки комплексне здійснення всіх напрямків діяльності дозволить повноцінно реалізувати перераховані заходи.

Слід зазначити, що в законодавчій і правозастосовчій діяльності Україна орієнтується на Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, Конвенцію про психотропні речовини, міжнародні договори й стандарти в цій сфері, відповідно до яких прийняті відповідні закони та підзаконні нормативні акти. Нині розроблена Стратегія державної політики з питань наркотиків до 2020 року. У ній визначено напрями і механізми скорочення незаконної пропозиції наркотиків та попиту на них, досягнення балансу в наркополітиці держави між каральними заходами щодо незаконного обігу наркотиків і забезпеченням їх доступності в медичних цілях.

Вирішальним чинником ефективної реалізації Стратегії є координаційна функція держави, яка виконується шляхом нормативно-правового регулювання, здійснення контрольно-інспекторських заходів і запровадження механізмів взаємодії суб'єктів наркополітики (утворення міжвідомчих робочих груп, обмін інформацією, реалізація спільних проєктів, проведення спеціальних операцій тощо). Головним координатором діяльності у цій сфері є МОЗ.

Згідно зі сформованими в останні роки загальносвітовими тенденціями в підході до протидії наркотизації акцент боротьби зміщується в площину профілактики наркотизму, зниження споживання таких речовин, соціальної адаптації наркозалежних тощо, з одночасним «послабленням» каральних заходів щодо споживачів наркотиків [7].

Такі заходи можна розділити на три рівні: загальносоціальні, спеціально-кримінологічні, індивідуальні.

Загальносоціальні заходи спрямовані на недопущення формування будь-яких криміногенних процесів у суспільстві та полягають у здійсненні на державному рівні масштабних політичних, правових, соціально-економічних, культурно-просвітницьких, організаційно-управлінських та інших заходів з розвитку основних соціальних інститутів суспільства, підвищенню рівня життя громадян, збереженню їхнього здоров'я, розвитку духовності тощо.

Спеціально-кримінологічне попередження злочинності, залежно від певних етапів вчинення злочинів, складається із заходів профілактики, запобігання злочинам, вчинення яких планується або готується, а також припинення розпочатих злочинів.

На індивідуальному рівні заходи з попередження злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, повинні здійснюватися з урахуванням вже наявних і розроблюваних кримінологічних і криміналістичних методик виявлення і впливу на індивіда з метою не допустити вчинення ним злочину. При цьому необхідно враховувати такі особливості наркозлочинності, як високий рецидив, наявність інформаційних баз і обліків (які перебувають на обліку наркозалежні, особи, яким вироком суду призначено курс лікування, залучені до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері обігу наркотиків тощо), аналізувати іншу інформацію (наприклад, скарги на наркокубло, інформація з місця проживання, роботи, навчання, оперативні дані та ін.) [4, с. 150]. Тому до цієї роботи повинні залучатися не тільки співробітники правоохоронних органів, а й працівники соціальних служб, наркологи, психологи, представники волонтерських і громадських організацій.

Висновки. На основі проведеного аналізу деяких характеристик наркозлочинності в Україні можна зробити такі висновки:

1. Існування офіційної статистичної інформації та показників, що вказують на послаблення рівня наркозлочинності, не висвітлюють фактичного стану вчинення злочинів цієї групи та засвідчують латентність цих посягань.

2. Найбільш розповсюдженими злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, як свідчить відкритий ресурс Генеральної прокуратури України, що в свою чергу, містить дані про зареєстровані кримінальні правопорушення, є такі: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів із метою збуту (ст. 307 КК) та без мети збуту (ст. 309 КК).

4. Не зважаючи на численну нормативно-правову базу щодо протидії наркозлочинності в Україні, у регіонах, де відзначається найвища концентрація наркозлочинів на

100 тис. населення, відсутні дієві регіональні програми протидії злочинності. Про це багато разів говорилося під час вивчення даної проблеми протидії наркозлочинності, але жодних заходів щодо виправлення ситуації зроблено не було. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо за необхідне проводити подальше дослідження стану протидії наркозлочинності в Україні з метою розробки механізму боротьби з цим «фоновим» явищем.

Список використаних джерел

1. Гладкова С. О. Правові засади протидії наркозлочинності в Україні. *Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України* : Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8–9 вересня 2017 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 65–70.
2. Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 15.10.2020).
3. Ridna.ua: Інтернет-портал. URL: <https://ridna.ua/2011/07/bilshist-ukrajintsiv-stverdzhuyut-scho-nikoly-ne-vzhyvaly-narkotyky/>
4. Волощук А. М. Основні підходи, на яких базується політика держав щодо нелегального обігу наркотиків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 190–193.
5. Музика А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010.
6. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.
7. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам : монографія. К., 2006.

Надійшла до редакції 02.12.2020

References

1. Ghladkova Je. O. Pravovi zasady protydiji narkozlochynnosti v Ukraini. Aktualni pytannja vzajemodiji instytutiv ghromadjansjkogho suspiljstva ta orghaniv publicnogho administruvannja u naprjamku rozvytku pravovoij systemy Ukrainy : Mizhnarodna naukovo-praktychna konferencija, m. Kyjiv, 8–9 veresnja 2017 r. K.: Centr pravovykh naukovykh doslidzhenj, 2017. S. 65–70.
2. Gheneraljna prokuratura Ukrainy. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (data zvernennja: 15.10.2020).
3. Ridna.ua: Internet-portal. URL: <https://ridna.ua/2011/07/bilshist-ukrajintsiv-stverdzhuyut-scho-nikoly-ne-vzhyvaly-narkotyky/>
4. Voloshhuk A. M. Osnovni pidkhody, na jakykh bazujetsja polityka derzhav shhodo neleghaljnogho obighu narkotykyv. Pivdenoukrajinsjkyj pravnychyj chasopys. 2013. № 2. S. 190–193.
5. Muzyka A.A., Ghorokh O.P. Pokarannja za nezakonnyj obigh narkotychnykh zasobiv : monoghrafija. Khmeljnycjkyj: Vyd-vo Khmeljnycjkogho universytetu upravlinnja ta prava. 2010.
6. Kryminologhija: pidruchnyk / za zagh. red. L. S. Smijana, Ju. V. Nikitina. K.: Nacionaljna akademija upravlinnja, 2010. 496 s.
7. Tymoshenko V.A. Narkobiznes: nacionaljna ta mizhnarodna protydija novym vyklykam : monoghrafija. K., 2006.

SUMMARY

Victoriya V. Senko. Causes and conditions of drug crime determination of prevention measures and elimination of negative consequences. The article is devoted to the analysis and generalization of the results of research on the state of combating drug crimes in Ukraine. The causes and conditions of drug addiction in terms of social phenomena in modern society are analyzed. Statistics on the commitment of crimes of drug trafficking are provided. Regarding some ways about improvement the fight against drug crimes are proposed.

23,163 cases of law violations in the field of drug trafficking and circulation of narcotic drugs were recorded in Ukraine during 2019. Among the general crime structure in Ukraine, drug trafficking crimes consistently take second place after crimes against property and has 12-14 % in total.

This situation absolutely facilitates by the presence of organized crime in the country. Every year around 400 criminal groups and crime organizations are revealed, most of which are related to the illegal drug business. This fact indicates the group's interest in the existence of such phenomena as drug addiction, to earn huge amount of money.

Current situation is due of presence of an extensive network of drug trafficking both abroad and in the country. The reason of that is the fast development of excess profits (annual turnover of drug dollars in the world is over 500 billion US dollars, for Ukraine this number is about 1 billion US dollars). The public danger of drug trafficking is that it causes drug addiction of a huge part of the population of Ukraine, provokes the penetration of drug subculture on potential drug users, penetrates into educational institutions, the environment of gambling and entertainment business, it is related with general crime, contributes to HIV and AIDS.

Unfortunately, presented information indicates that drug addiction and related drug businesses are potential threat to the national security of our country. There are not so many years for our country to correct current state, and to take under control the situation with drug trafficking, psychotropic substances, precursors and their analogues.

Keywords: drug addiction, drug crime, drug crime prevention, causes and conditions, threat to national security.